

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Nicolae IORGA

ISTORIA LITERATURII ROMÂNEȘTI

LITERA

biblioteca școlarului

Nicolae
IORGA

ISTORIA LITERATURII ROMÂNEȘTI

Litera
INTERNAȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

APRECIERI

Pozi\ia criticii la sf`r=itul veacului trecut se caracterizeaz[ prin lupta criticii „=tiin\ifice“ a lui C. Dobrogeanu-Gherea ]mpotriva criticii estetice a lui T. Maiorescu: tot ceea ce, cu o disciplin[ intelectual[ at`t de sigur[, separase =i precizase Maiorescu, fusese dezgr[dit de criticul socialist; arta a cunoscut, astfel, proclamarea primatului tendin\elor moralizatoare =i al idealurilor sociale. Prin rena=terea misticismului na\ional de la]nceputul veacului, conceptul estetic a fost invadat =i de ideea na\ional[; fuziunea eticului constituie, astfel, formula criticii s[m[n[toriste =i poporaniste.

Pozi\ia criticii lui N. Iorga se precizeaz[, a=adar, mai]nt`i prin confuzia eticului cu esteticul, ]nglob`nd apoi =i confuzia etnicului, adic[luarea]n considerare a artei numai prin raportul ei fa\[de „popor“ =i al ideii na\ionale; eticul nu e privit]n sine ca o necesitate pur[a con=tiin\ei morale, ci prin calitatea sa practic[, fie de a]nnobila poporul, fie de a-l reprezenta]n notele sale specifice mai bine p[strate]n \[r[nime.

Dominat[de ideea na\ional[, de obliga\ia literaturii de a se valorifica prin caractere specifice mai pure la \[r[nime, receptivitatea criticului fa\[de valorile estetice ale literaturii contemporane str[ine,]n genere, nu putea fi dec`t limitat[pe motive etice; ea a devenit]ns[=i mai limitat[fa\[de noua literatur[francez[, pe care o credea]n descompunere.

}n simbolism, de pild[, el a v[zut o „de=[n\are a min\ilor“ =i o „=arlatanie“. „A=a-numitul simbolism, sus\inea el, cu o convingere ne=tirbit[p`n[ azi, ]ntruc`t nu e cu =tiin\[o fars[, o]n=el[torie, ori un mijloc de parvenire literar[, nu e dec`t o mod[“. „Simbolism, s[pun literar care nu cur[\[“. Iat[termenii cu care era tratat[poezia lui Baudelaire, Verlaine, Henri de Régnier, Verhaeren, Moréas, Laforque, Rimbaud, ce a revolu\ionat]ntreaga literatur[european[, singura revolu\ie poetic[pornit[din Fran\a; =i cu ace=ti termeni — „literatur[infam[, excrocherie literar[, min\i de=[n\ate, =arlatanie, literatur[de

Pantelimon“ — se exprima N. Iorga =i despre literatura scriitorilor ce au fixat la noi sensibilitatea poeziei contemporane. I-a fost dat, a=adar, acestui om de o rar[bog[\ie spiritual[=i erudi\ie literar[, de un mare talent oratoric, s[se arate ne]n\eleg[tor fa\[de noua sensibilitate ce se preg[tea, de sensibilitatea estetic[, f[r[contingen\e etice sau morale, ci de sine st[t[toare; i-a fost dat, prin urmare, acestui director de sensibilitate na\ional[, s[devin[, mai]nt[i prin ac\iunea pozitiv[a mi=c[rii s[m[n[toriste, interesant[desigur =i estetice=te, dar reac\ionar[prin ideologie, =i apoi prin ac\iunea sa negativ[de tribun iritat de prefacerile vremii; i-a fost dat, spunem, s[devin[un du=man al dezvolt[rii fire=ti a literaturii neamului s[u.

Cu o receptivitate estetic[at`t de limitat[, ne r[m`ne s[vorbim =i de valoarea instrumentului s[u critic. Confuzia eticului, etnicului =i esteticului a r[spuns, desigur, unui temperament mai mult social dec`t estetic, dar a r[spuns =i nevoii de certitudine; divers perceput dup[capacitatea estetic[a individului, evoluabil]n]nsu=i conceptul s[u, fenomenul pur estetic =i deci critica estetic[nu ofer[o indiscutabil[baz[=tiin\ific[; numai prin]nglobarea eticului =i etnicului]n estetic putem p[=i pe un teren mai sigur; no\iuni mult mai precise, moralul =i imoralul, folositorul =i nefolositorul, socialul =i antisocialul cad]n sfera bunului-sim\; certitudinea ia deci locul controversei. Unui temperament categoric =i]nsetat de toate certitudinile nu-i putea conveni critica estetic[,]n care incertitudinea =i nuan\a sunt condi\iuni de existen\[, ci o critic[dominat[de principii etice sau na\ionale indiscutabile ce-i ofereau un instrument de o mai mare preciziune =i o orientare dogmatic[.

}ntrebuin\area unui instrument critic at`t de nesigur, c`nd se aplic[ ]n domeniul estetic, i-ar fi ridicat oric[rui critic literar autoritatea necesar[; nu]ns[lui N. Iorga, care reprezint[personalitatea cultural[cea mai cov`r=itoare a acestui]nceput de veac. Nu e vorba numai de =tiin\[=i de activitate multilateral[, ci de]ns[=i personalitatea lui de animator al con=tiin\ei na\ionale, de creator de valori, personalitate impresionant[=i prin puterea convingerii mistice =i prin mijloacele ei de expresie. Cei dou[zeci =i cinci de ani]ncheia\i de la ac\iunea *S[m[n[torului* au =ters interesul multora dintre problemele discutate, f[r[s[aib[vreo influen\[asupra for\ei emo\ionale a articolelor]nse=i. N. Iorga, trece,]n genere, ca un scriitor prolix =i f[r[sim\ul arhitectonic: =i este]n c[r\ile sale de erudi\ie,]n care am[nuntul invadeaz[ideea,]n c[r\ile sale pasionale, el are]ns[o inegalat[putere de contagiune.

Mul\i l-au]ntrecut prin sobrietate, prin echilibru, prin elegan\[; nimeni nu l-a ajuns]ns[ ]n c[ldura pasional[: lava incandescent[a prozei sale apostolice nu s-a stins nici p`n[ azi =i probabil nu se va stinge, at`ta timp c`t vor exista ochi care s[ se plece peste paginile trecutului. }n acest scop puterea exploziv[ a temperamentului e ajutat[ de mijloace literare unice; ironie, verv[, sus\inut[ p`n[ ]n cele mai]ndep[rtate ramifica\ii, patetismul, invectiva, suflul puternic al unei singure idei ira\ionale se leag[ ]n personalitatea lui literar[sub forma atitudinii pamfletare. Nu e vorba de violen\a verbal[cu care criticul a]ns`ngerat tot ce nu intra]n sfera receptivit[\ii sale, ci de nota specific[a personalit[\ii sale pasionale de a izola, de a m[ri =i de a diforma, de a trece, prin urmare, peste realitatea imediat[pentru a o proiecta sub forma unei realit[\i superioare; sub pana sa]nfl[c[rat[, cele mai comune idei iau forme apocaliptice. Cu mai mult[pondere]n stabilirea raporturilor, cu mai mult sim\ al nuan\elor =i, mai ales, cu mai mult[receptivitate estetic[el n-ar fi fost dec`t un critic literar cu o ac\iune circumscris[la un public limitat =i n-ar fi devenit cel mai mare pamfletar na\ionalist =i animator al con=tiin\ei na\ionale [...].

Eugen LOVINESCU, *2. Critica s[m[n[torist[. N. Iorga*, in *Scrieri*, vol. 6, *Istoria literaturii rom`ne contemporane, 1900—1937*, Edi\ie de Eugen Simion, Editura Minerva, Bucure=ti 1975, p. 17—22.

}n activitatea at`t de divers[ [...] volumele memorialistice — de la 5 volume de *Memorii* cu material simplu, neliteraturizat, p`n[la cele trei de *Oameni care au fost* =i celelalte trei din *O via\[de om, a=a cum a fost* — sunt, credem, opere ce vor r[m`ne mai neatinse de dintele timpului. Dup[ cum am mai spus, mul\i l-au ]ntrecut pe N. Iorga prin calit[\ile de cump[nire =i sobrietate, dar nimeni nu l-a ajuns prin for\a pasional[ dezl[n\uit[ ca o erup\ie vulcanic[. Puterea exploziv[ a unui temperament de uragan se sus\ine p`n[ ]n cele mai]ndep[rtate ramifica\ii, prin patetism, invectiv[, suflul n[valnic al unei singure idei ira\ionale, izolat[, m[rit[, deformat[, trec`nd peste realitatea imediat[sub forma unei realit[\i superioare.

Eugen LOVINESCU, *2. S[m[n[torismul =i poporanismul moldovean. N. Iorga,*]n *Scrieri,* vol. 6, *Istoria literaturii rom`ne contemporane, 1900—1937*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1975, p. 209—210.

Cine nu l-a ascultat niciodat[pe N. Iorga (a fost un orator extraordinar, imposibil de transcris) cu greu]=i va face o idee just[de opera lui. Activitatea istoric[ ]n care intr[=i foarte mult[jurnalistic[este enorm[=i numai la]ndem`na speciali=tilor. Ace=tia obi=nuiesc ]nc[ de mult s[ t[g[duiasc[ valoarea =tiin\ific[ a istoricului sub cuv`nt de erori, neglijen\e. Totu=i, sub raport „=tiin\ific“, obiec\ia e nedreapt[. Erorile lui Iorga [...] sunt ne]nsemnate fa\[de uria=ul material adunat =i de soliditatea global[a monografiilor lui. Nu este ramur[a istoriei]n care N. Iorga s[nu fi alc[tuit sinteze capitale. El \ine piept ca specialist total unei sumedenii de speciali=ti unilaterali. Se schimb[chestiunea c`nd e vorba de valoarea literar[ a operei lui istorice =i se poate pune ]ntrebarea ]ngrijorat[ dac[ este vreo carte care, fie prin construc\ia ei, fie prin idei, s[ r[m`n[. R[spunsul principal e negativ. N. Iorga era un stilist original, pun`nd personalitate =i pigment polemic ]n cataloagele de nume, ]n uscatele r[sturn[ri de fi=e cronologice. El reprezint[ un tip anacronic de diac, de ]ntocmitor de letopise\e pe baza unei cantit[\i uria=e de izvoade. }n materie literar[, gustul s[u e refractar oric[rei literaturi de o c`t de relativ[complica\ie. Descoperirile sale de scriitori =i listele de „c[r\i bune“ au fost scandalul vie\ii acestui om totu=i de geniu, comparabil cu Voltaire, prin personalitate. Tot ce este mai valabil]n literatura noastr[a fost vestejit de acest ne]n\eleg[tor,]n numele unei injuste „respectabilit[\i“. }n memorii =i]n articole de jurnal N. Iorga a risipit foarte mult talent, re]nviind tehnica cronicii neculciene, cu v[iet[rile, impreca\iile =i violen\ele ei biblice. F[r[a fi un portretist plastic, el izbutea s[sugereze prezen\a cuiva, prin imagini sau scurte defini\ii pline de umoare. „Cald =i frig — scria el despre Titu Maiorescu pe care nu l-a putut suferi — nu i-a fost nim[nui l`ng[ d`nsul. A trecut printre oameni,]ntrebuin\`ndu-i, de multe ori, despre\uindu-i]n tain[, totdeauna. El]nsu=i trebuie s[-=i fi fost indiferent sie=i“.

Georghe C{LINESCU, *N. Iorga*]n *Opere,* vol. 15, *Istoria literaturii rom`ne, Compendiu*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1979, p. 312—313.

Seriile mai noi, din motive pe care va avea s[le determine mai degrab[istoricul =i sociologul, sunt prea pu\in preocupate de problema crea\iunii. Politicul le absoarbe. De aceea literatura recent[nu-=i g[se=te ra\iunea]n

sine ci]n pozi\iile ideologice pe care le reprezint[, =i filosofii, c[l[uze de spirite, sunt mai]n stim[dec`t arti=tii. Chiar =i filozofii se pre\uiesc nu ]n opera lor real[ de g`ndire c`t ]n ac\iunea lor suger[toare. N. Iorga, V. P`rvan au fost prea pu\in ni=te meditativi, iar Nae Ionescu, profesor de logic[, n-a scris dec`t articole de jurnal. Apare deci acum specia filozofului mit. }n N. Iorga se putea]ntrupa mitic (c[ci omul era cum nu se poate mai refractar ideilor generale) ideea unui stat arhaic cu institu\ii instinctuale, oroarea de]nstr[inare, dacismul.

Georghe C{LINESCU, *Noua genera\ie. Filozofii*]n *Opere,* vol. 15, *Istoria literaturii rom`ne, Compendiu,* Editura Minerva, Bucure=ti, 1979, p. 479.

De=i d. Iorga e numit de obicei „marele nostru istoric“ =i chiar „apostolul neamului“, sunt foarte pu\ini aceia care s[-l pre\uiasc[ ]n dreapta sa valoare. [...]

De unde vine aceast[u=urin\[de dispre\ fa\[de d. Iorga, care,]n treac[t fie zic, este cel mai mare om de litere al veacului nostru? Din faptul]nsu=i al extensiunii operei, din aceea c[ ]n aceast[oper[sunt reprezentate toate spe\ele scrisului. }n chipul acesta oricine se crede competent s[judece o anumit[latur[, generaliz`nd apoi prin induc\ie. [...] D. Iorga are talent literar =i se =tie antipatia *tuturor* speciali=tilor „=tiin\ifici“ pentru acest lux al spiritului. Din talent vor deduce ei lipsa de fundament a lucr[rilor sale. [...] }ntinderea operei e =i o piedic[pentru control. Nimeni n-a citit pe d. Iorga]n toate lucr[rile fundamentale,]nc`t orice afirma\ie r[m`ne tare pe nimicul din care a ie=it. Literatul nu iube=te pe d. Iorga din principiu. Scriitorului rom`n ]i repugn[ ]nc[ erudi\ia =i apoi este ]mpotriva cumulului. Un critic trebuie s[ fie critic, un romancier, romancier, un istoric, istoric =i a=a mai departe. Literatul rom`n tr[ie=te]nc[o epoc[de patriarhalitate literar[, c`nd]n lipsa concuren\ei poate tiraniza. Am avut pe vremuri un singur poet, un singur prozator, un singur dramaturg, to\i mae=tri. Azi concursul sperie. Se mai vede vechiul vis de domina\ie]n reclame: „cel mai de seam[romancier al genera\iunii, cea mai bun[carte a anului, cel mai mare epic, cel mai mare analist“. To\i vor s[fie unici. Opera literar[a dlui Iorga n-a fost l[sat[ ]n umbr[fiindc[n-ar fi avut merit. Trebuie s[spunem verde: n-o cunoa=te nimeni, n-a vrut

nimeni s[=tie de ea, dup[cum nimeni nu va voi s[=tie]nc[mult[vreme la noi de opera literar[a unui intelectual care nu e „scriitor de meserie“. Dar ce a stricat mai mult dlui Iorga e gazet[ria sa. D. Iorga e un mare orator =i un mare stilist. Fraza sa scris[, cu ramifica\ii lungi, impletite f[r[ ]ncurc[tur[, reproduce g`ndul vorbit. E o fraz[ de clas[ latin[, cu respira\ie larg[, cu un sim\ al mi=c[rii g`ndirii inimitabil. Articolul dlui Iorga cade]ns[sub ochii cititorului obi=nuit de gazete =i uneori ai adversarului politic. El]nt`mpin[ ironii amare, revolta cet[\eanului onest fa\[ de ceea ce nu ]n\elege. Discreditul pe care ]l arunc[ fraza aceasta de mare cronicar a dlui Iorga se ]ntinde de la sine asupra celeilalte activit[\i. +i d. Iorga r[m`ne astfel omul cu fraza lung[, ridicol[, care nu poate fi mai de isprav[, nici]n alte domenii. Reputa\ia unui om se \ine prin legend[, prin inaccesibilitatea profanului. [...] O calomnie superficial[r[m`ne, fiindc[ nimeni n-are nici un interes s-o spulbere. [...] Istoricul nostru e un antijunimist, care n-are ochi critici dec`t pentru vorba „critic“. Articolele dlui Iorga sunt pornite toate din simpatie pentru faptele care mi=c[inima =i din antipatie pentru criticism. Pe acest fond pasional =i-a aruncat marele s[u stil. Mai pu\in[portretistic[, pu\in[caracterizare, dar]mbr[\i=are =i izgonire. [...]

D. Iorga nu e propriu-zis un ironic, sufletul s[u e prea n[v[litor ca s[poat[p[stra onctuozitatea mali\iei, dar e un maestru al m`niei denun\[toare =i al dispre\ului. [...]

A scrie fraza cea mai savant[, cea mai apt[de a fi descompus[ ]n clasa de retoric[=i studiat[=i totu=i a]nl[tura orice miros de stil,]ntr-at`ta expresia aceasta e forma fireasc[ a rostogolirii g`ndurilor, iat[marele merit al dlui Iorga.

Georghe C{LINESCU, *N. Iorga: „Oameni care au fost“* ,]n vol. *Ulysse*, Editura pentru Literatur[, Bucure=ti, 1967, p. 266, 267—268, 269—270.

Puternicul temperament de scriitor al lui Nicolae Iorga a primit]n sine =i a fructificat mai toate directivele stilistice ale veacului al XIX-lea. Reg[sim]n operele variate =i at`t de numeroase ale scriitorului, ]nc`t o cuprindere integral[a lor reclam[studii preg[titoare pe care]nc[nu le avem, at`t directiva retoric[a scriitorilor militan\i dinaintea jum[t[\ii veacului trecut,

c`t =i darul caracteriz[rii fizice =i morale a primilor reali=ti, c`t =i nota\ia plin[de culoare a peisajului =i a furnicarului uman din operele c[l[torilor romantici =i ale realismului artistic de mai t`rziu. Sinteza acestor ]ndrum[ri este ]ns[ cu totul personal[, ]nc`t o pagin[de-a lui Nicolae Iorga este un lucru absolut individual, imposibil de a fi confundat cu produsul altei pene, dus[, precum este, de valul clocotitor al unei mari tensiuni. Dac[atmosfera moral[ ]n care plute=te oricare din paginile lui B[lcescu este „cucernicia“, aceea a scrierilor lui Nicolae Iorga este „lupta“. Nu este r`nd desprins din opera acestuia, nu exist[ vreo expresie a unei p[reri sau a unei impresii oric`t de particulare, care s[nu fie ap[rat[sau c`=tigat[ ]mpotriva cuiva. [...] S-a spus c[ Nicolae Iorga este un polemist =i, de fapt, oamenii =i lucrurile nu tr[iesc ]n fantezia sa dec`t]n lumina atitudinii de simpatie sau, mai des, de]mpotrivire, pe care acestea i-o provoac[. Prin aceast[particularitate,]ntregul scris al lui Nicolae Iorga tr[ie=te]n atmosfera unui vibrant dramatism, care alc[tuie=te =i calitatea lui cu neputin\[de trecut cu vederea. Din punctul de vedere al istoriei literare, filia\ia unui astfel de temperament al lui Heliade-R[dulescu, al c[rui suflet clocotitor]i coloreaz[at`t de caracteristic opera, este un fapt evident, de=i ceea ce continu[s[-i separe este, al[turi de o decen\[superioar[ ]n expresia sentimentelor de indignare =i revolt[, resursele unui talent net[g[duit superior.

Portretul omului fizic =i moral alc[tuiesc unul din sectoarele cele mai glorioase ale artei scriitorice=ti a lui N. Iorga. Notarea fizionomiei, a am[nuntului plastic sub care se adun[vaste semnifica\ii, re\ine de multe ori pana scriitorului. [...] Nenum[rate sunt,]n scrisul lui N.Iorga, aceste rapide fulger[ri care lumineaz[=i suprafa\a =i ad`ncimile. [...]

Nu numai omul =i via\a, dar =i peisajul prilejuiesc lui N. Iorga unele din paginile sale cele mai izbutite. Apropierea de Alecsandri este,]n aceast[privin\[, unul din rezultatele cele mai nea=teptate ale analizei literare. [...] Peisajul este construit din note misterioase, ca =i trecutul pe care t`n[rul studios]ncerca s[-l refac[din m[rturiile arhivelor =i din acele ale a=ez[rilor omene=ti. [...] Cu astfel de mijloace, se afirm[ ]n scrisul lui N. Iorga arta unui peisagist romantic, din descenden\a lui Chateaubriand.

S-a vorbit uneori despre N. Iorga ca despre un talent prin excelen\[retoric. +i, f[r[ ]ndoial[, atitudinea sa lupt[toare, apelul direct la ascult[tor, mul\imea digresiunilor pe care, f[r[=ov`ire, le prime=te ]n scrisul s[u, sunt tot at`tea

modalit[\i de manifestare ale unui temperament literar retoric. Dar dac[tehnica esen\ial[a retoricii este amplificarea, dezvoltarea prin varierea aceluia=i motiv, sunt multe cuvinte pentru a situa arta lui N. Iorga]n alt sector dec`t al retoricii tradi\ionale. C[ci ceea ce pare preocuparea statornic[ a acestui scriitor este mai mult tendin\a de a sili impresiile s[ intre ]ntr-un spa\iu relativ restr`ns, dec`t aceea de a dezvolta. Metoda sa e mai mult sintetic[, dec`t analitic[. Chiar cu prilejul portretisticii lui N. Iorga, am remarcat rapiditatea elocvent[a tr[s[turii, marile efecte culese din sc[p[rarea de fulger a unei singure compara\ii sau metafore. }n genul portretului rapid =i al caracteriz[rii morale concise, autorul *Oamenilor care au fost* a serbat unele din triumfurile sale scriitorice=ti cele mai de seam[. Dac[acum analiz[m structura perioadelor sale, este cu neputin\[a nu observa,]n bogatele lor arborescen\e, mai degrab[o preocupare de concentrare dec`t una de amplificare.

}n largile perioade ale lui N. Iorga disting dou[tipuri. Cel dint[i este al perioadei care]=i dezvolt[curba ei ideologic[ ]ntre puncte foarte]ndep[rtate,]nc`t sf`r=itul perioadei ajunge la nota\ii nea=teptate =i oarecum eterogene fa\[de punctul de plecare. [...] Al doilea tip al perioadei iorghiste este acela care anin[de firul unei propozi\ii principale sau al mai multor propozi\ii principale coordonate, propozi\ii secundare subordonate, acumulate parc[dintr-o nevoie de a nu l[sa s[scape nimic din ceea ce se prezint[fanteziei sau idea\iei scriitorului. [...] A dori s[spun[numeroase lucruri]ntr-un spa\iu relativ limitat =i a dori s[nu lase nimic afar[, din ceea ce poate spune, este]ndoitul resort al tehnicii periodizante a lui N. Iorga. Acest amestec de sintetism =i abunden\[este poate semnul cel mai izbitor al contribu\iei sale literare.

Portretul artistic al lui N. Iorga n-ar fi complet dac[n-am considera]n el pe moralistul f[uritor de sentin\e =i maxime,]n care lapidaritatea maiorescian[ob\ine una din cele mai importante continu[ri ale sale =i aceasta tocmai la acel artist al cuv`ntului care, ]n alte aspecte ale operei lui, ne cucere=te prin abunden\[ =i densitate. [...] Portretul moral al omului ]nchegat din *Cuget[rile* lui Nicolae Iorga nu poate fi m[gulitor pentru nimeni. [...] Pentru fapta uman[ creditoare nu exist[ astfel r[splata, ci numai m`ng`ierea singur[t[\ii =i a reg[sirii tale. Dar e poate cea mai]nalt[consolare, =tiin\a c[cine se d[ruie=te mai larg vie\ii, mai generos pentru c[nici un pre\ nu o va pl[ti, mai nebune=te

pentru c[o va pierde mai u=or, acela o va afla mai]ntreag[=i mai curat[pentru sine. E poate aceasta]nv[\[tura cea mai]nt[ritoare a *Cuget[rilor*,]n formele acelei expresii pregnante, care, dup[Maiorescu,]mpinge cu un]nsemnat pas mai departe arta sentin\ei.

Tudor VIANU, *Nicolae Iorga*,]n vol. *Arta prozatorilor rom`ni*, colec\ia „Patrimoniu“, Editura Minerva, Bucure=ti, 1981, p. 135, 136—137, 138, 140, 141, 142, 143, 148—149.

Rolul lui Nicolae Iorga]n literatura noastr[este unul din cele mai complexe =i mai paradoxale. El a]nceput s[scrie]n ultimul deceniu al veacului trecut, deci]ntr-o vreme m[runt[, de respira\ie redus[a mediului nostru literar, fapt semnalat =i de Sadoveanu]n *Anii de ucenicie*, privind condi\iile nefavorabile ale debutului s[u. Or,]n acest mediu minor, Iorga este primul care, prin contrast, deschide o perspectiv[larg[, de mari realiz[ri ambi\ioase. S-a spus, =i pe bun[dreptate, c[la noi el se]nscrie pe linia acelor spirite cuprinz[toare din secolul al XIX-lea care aspir[la sinteze vaste =i la alc[tuiri gigantice. Integr`ndu-se]n]nl[n\uirea lor, Iorga]nscrie totu=i o muta\iune fundamental[, decis[de func\iunea intr[rii]n noul veac. El adapteaz[, adic[, cu o vizibil[schimbare de accent, structura tipologic[Eliade—Hasdeu la exigen\ele care vor fi specifice secolului nostru.

}ntre Iorga =i]nainta=ii s[i aminti\i s-au interpus marile realiz[ri literare rezultate din experien\a „Junimii“,]n primul r`nd poezia lui Eminescu. Asemenea reu=ite r[sun[toare au determinat la el o baz[de]ncredere =i de certitudine, care-i va dirija]n alt sens aspira\iile, =i anume]n sensul lucrului efectiv. C[faptul apare con=tient la el se desprinde din]ns[=i natura limitelor ce le descoperea chiar la aceia pe a c[ror linie am spus c[se situeaz[. Recunosc`nd, bun[oar[, geniul lui Hasdeu, precum =i acel spirit cuprinz[tor ]n care lui nu-i displ[cea s[ se reg[seasc[, N. Iorga face totu=i urm[toarea precizare ]n leg[tur[ cu ]nainta=ul s[u: „}n at`tea ramuri ale =tiin\ei istorice =i filologice el a fost un deschiz[tor de cale, care, ce e drept, s-a mul\umit adesea s[arate numai drumul“. Iorga,]ns[, vrea s[ ]ntruchipeze nu numai un gest mare, ci =i o realizare mare. Un Eliade sau un Hasdeu fac tentative de a acoperi un gol prin]n[l\imea saltului lor, de a egala un nivel european

pe care noi nu-l aveam. C`nd]ncepe s[scrie Nicolae Iorga, un asemenea gol se umpluse]n parte; exista acum o baz[de fapt[, de realizare efectiv[. }mprejurarea decide un]ndr[zne\ paradox, legat de cazul s[u. Tocmai]n acel moment de caren\[, de orizonturi mici, a=a cum le-am v[zut consemnate de Sadoveanu, a]nceput s[activeze omul care a scris poate cel mai mult de c`nd exist[ scrisul omenesc la toate popoarele lumii. Prin aceasta, Iorga nu arat[ numai o cale, ci d[ acel exemplu unic de realizare, ]n care spiritul rom`nesc atinge ultimele limite posibile ale exced[rii umane.

Faptul reclam[poate o precizare. Fecunditatea nu este numai un atribut cantitativ, ci,]n aceea=i m[sur[, =i unul calitativ. Dac[se va analiza c`te o singur[pagin[din Ovidiu, din Lope de Vega, din Hugo, din Balzac, din Tolstoi, vor ap[rea — numai din aceast[limitat[sondare — toate indiciile care m[rturisesc abunden\a scrisului la poe\ii =i la prozatorii respectivi. Atributele calitative sau structurale ale fecundit[\ii pot fi cuprinse]n debitul lexical,]n amploarea frazei,]n culoare,]n num[rul mare al imaginilor =i reprezent[rilor,]n rev[rsarea con\inuturilor unul]ntr-altul =i, deci,]n bog[\ia imens[a asocia\iilor =i digresiunilor. De aceea =i fecunditatea lui N. Iorga nu]nseamn[numai o umplere de mai multe pagini, ci =i o extindere nem[surat[a viziunii =i a orizontului limitat din mediul debutului s[u. Acel fel de a vedea foarte de sus =i foarte de departe, pe care l-a surprins Tudor Vianu la Eminescu, se treze=te tumultuos =i la Nicolae Iorga din coordonatele m[rginite =i s[race ale vremii,]ntre\inut,]ns[, de amintirea str[lucitelor realiz[ri precedente. De aceea, omul care a scris cel mai mult din toate timpurile vine, printr-o asemenea contribu\ie, nu cu simpla aspira\ie de atingere a unui nivel, ca Eliade sau Hasdeu, ci cu un element excep\ional, unic]n lume, care tr[deaz[noua ambi\ie a unei dep[=iri de limite pe plan universal. Aceasta va fi ambi\ia noului veac rom`nesc, c`nd =i-n alte domenii de art[se vor afirma un Enescu, un Br`ncu=i, un |uculescu.

De fapt,]n literatur[, veacul rom`nesc de care vorbim ]ncepe abia ]ntre cele dou[ r[zboaie, c`nd unii scriitori, activi cu mult]nainte,]=i dau acum operele capitale, care constituiesc o efectiv[contribu\ie la literatura mondial[, c`nd apar *Ion* =i *R[scoala*, c`nd apar *Fra\ii Jderi*, c`nd Arghezi apare pentru prima dat[ ]n volum. Un concurs nefavorabil de ]mprejur[ri ]i face, ]ns[, numai pe pu\ini s[ identifice ]n Nicolae Iorga un precursor =i un prim model oficial al acestui elan de afirmare rom`neasc[ ]nc[de pe la sf`r=itul veacului

trecut. [...] Este adev[rat c[pe planul strict al istoriei literare, N. Iorga n-a fost dec`t indicatorul unor curente lipsite de vigoare =i cur`nd dep[=ite; dar nu]n pozi\ia, ci]n crea\ia =i mai cu seam[ ]n mobilul mare al crea\iei sale trebuie c[utat[valoarea omului. [...] De aceea,]n nici una din realiz[rile sale literare, Nicolae Iorga nu las[impresia unui]nt`rziat epigon romantic. Dimpotriv[, el apare ca un mare liric al prozei, a c[rui fraz[ne r[sun[ ]nc[ ]n auz cu magistralele sale caden\e muzicale. [...]

}n fa\a naturii, N. Iorga]ncearc[uneori vibra\ii at`t de puternice =i de personale, ]nc`t p[trunde cu un suflu nou intui\ii secular frecventate de poe\i. [...] A=a sunt acele „turme ce trec t[cute, cu mi=c[ri line ca ale spicelor sub adiere“. Acest dinamism omogen, unificator, al vie\ii vegetalo-animale ni se pare a fi una din marile expresii personale ale artei lui Nicolae Iorga. [...]

Negre=it c[lirismul lui Iorga nu se m[rgine=te numai la natur[, ci se extinde =i la om. }n am`ndou[ cazurile, arta scriitorului ne d[ prilejul s[-i surprindem asocia\ii cu totul noi, apropieri nea=teptate de sensuri.* A=a vorbe=te el odat[ de un „pustiu ]nverzit“, iar alt[ dat[, cu privire la Treboniu Laurian, de o „limb[ nebun[“. Mai cu seam[ c`nd trebuie s[cuprind[realit[\i =i idei complexe, arta lui Iorga se rezolv[ ]n cele mai originale]ntreprinderi de antiteze. Tot cu privire la Treboniu Laurian el spune urm[toarele: „Piedestalul adev[rat al monumentului s[u e gre=eala ce a f[cut,]n care =i-a]nchis, =i-a zidit via\a, sulfetul — aceast[mare =i sf`nt[ gre=eal[“. Vedem, deci, c[ o gre=eal[ poate fi *piedestal de monument =i sf`nt[; =i totu=i, prin aceast[str`ns[ ]nnodare de imagini =i de antiteze sensul devine mai direct inteligibil dec`t dac[s-ar fi exprimat demonstrativ]n mai multe fraze. [...]

Dotat cu un bogat sim\ de observa\ie, trecut totdeauna printr-o interpretare profund personal[, Iorga ni se pare totu=i dominat de aspectul pe care i l-am consemnat la]nceput, acela de mare temperament liric. Iar aceast[latur[dominant[culmineaz[ ]n lirismul rapsodic. N. Iorga este un av`ntat c`nt[re\ al \[rii — al spa\iului =i al timpului ei. Aici se desprinde volumul s[u vizionar =i marea sa for\[stilistic[ ]n raport chiar cu unii din cei mai de seam[scriitori ai no=tri din trecut. Puterea de dilatare, de extindere imens[a unei viziuni, =i totu=i de str`ns[ concentrare a ei ]n vibra\ia zguduitoare a c`torva cuvinte,]nchipuie una din]nzestr[rile sale excep\ionale. [...] La noi,]ntr-o asemenea proz[, p[truns[de lirism rapsodic, numai Sadoveanu l-a]ntrecut.

Acest om deosebit de complex este,]n felul s[u, un prim =i un ultim. Este

pe plan oficial primul om al noului veac rom`nesc, ale c[rui perspective de universalitate le anun\[ =i le concretizeaz[ cu anticipa\ie ]n propriile sale realiz[ri. Anun\[, ]ns[, veacul prin atitudini =i coordonate stilistice mai vechi dec`t ale timpului s[u. }n aceast[privin\[el apare =i ca un ultim. Este, poate, =i pe plan mondial, cel din urm[genial istoric-literar de tip romantic. Ambele str[luciri — a]nceputului =i a sf`r=itului — se ciocnesc]ntr-o fulgerare unic[ce lumineaz[chipul acestui Ianus, deopotriv[de proeminent printre primi =i printre ultimi.

Edgar PAPU, *Nicolae Iorga scriitor*,]n vol. *Lumini perene*, Editura Eminescu, Bucure=ti, 1989, p. 189—190, 191, 192—193, 196, 197—198.

N. Iorga [...], autorul monumentalei *Istorii a rom`nilor* ]n zece volume (1936—1939), este =i autorul primei *Istorii a literaturii rom`ne=ti de la origini p`n[ ]n 1934*, ]n opt volume (1901—1934), ]nceput[ cu *Istoria literaturii rom`ne]n secolul al XVIII-lea, de la 1688 la 1821*, =i continuat[cu *Istoria literaturii religioase a rom`nilor p`n[ ]n 1688*,]n 1904, volume reeditate]n ordinea fireasc[ ]n 1925, 1928 =i 1933. *Istoria literaturii rom`ne=ti din veacul al XIX-lea*, ]n trei volume (1907—1909), este precedat[ de *Contribu\ii la istoria literaturii rom`ne]n veacul al XVIII-lea* (1905) =i urmat[de *Istoria literaturii rom`ne=ti contemporane*, ]n dou[ volume, de la 1866 p`n[ ]n 1934. Sunt reluate aici cele dou[volume de *Schi\e din literatura rom`n[* (1893) =i *Pagini de critic[din tinere\e* (1921) la care pentru a avea imaginea complet[a criticului =i istoricului literar, trebuie s[ad[ug[m dou[volume de evoc[ri, *Oameni care au fost* (1911—1916) reeditate cu adaosul]n patru volume]ntre 1934 =i 1939, dou[volume de articole din *S[m[n[torul*, intitulate *O lupt[literar[* (1914—1916), *Istoria literaturilor romanice]n dezvoltarea =i leg[turile lor*, trei volume, din 1920, =i *Istoria literaturii rom`ne=ti, introducere sintetic[* (1929).

N. Iorga este un admirabil istoric al fenomenului literar v[zut]n context mai larg, cultural,]n func\ie de evolu\ia institu\iilor, a dezvolt[rii social-politice, un restaurator ne]ntrecut al perioadei medievale =i al fazei de tranzi\ie spre literatura modern[, dar un critic capricios =i de un gust incert, entuziast c`nd nu trebuie =i minimalizator c`nd nu te a=tep\i, pe criterii extraestetice,

de obicei morale. Ca director al revistei *S[m[n[torul*, ca =i al altor publica\ii precum *Neamul rom`nesc* sau *Cuget clar* (*Noul S[m[n[tor*), a dus o campanie de legitim[ ap[rare a tradi\iilor, a spiritului na\ional, a valorilor istoriei, culturii =i limbii rom`ne, dar =i o lupt[zadarnic[ ]mpotriva inova\iilor, a pretinsului decadentism simbolist]mpotriva oric[ror influen\e sau schimb[ri culturale [...]. [...]

Aceast[literatur[pe deasupra claselor, s[n[toas[sub aspect moral =i de exaltare a purit[\ii etnice, era absolvit[ ]n mentalitatea criticului de calitatea artistic[[...]. [...]

Iorga a n[zuit s[fie poet =i dramaturg. A publicat]ntre 1893 =i 1932 trei volume de poezii =i]ntre 1911 =i 1940 treizeci de piese de teatru,]ndeosebi drame istorice, dar =i mitologice, religioase, folclorice, c`teva comedii [...].

Cuget[ri (1911), =apte volume de *Memorii* (1931—1939) =i o extraordinar[autobiografie]n trei volume, O via\[de om a=a cum a fost (1934).

Alexandru PIRU, *N. Iorga*,]n vol. *Istoria literaturii rom`ne*, Editura „Grai =i suflet — Cultura Na\ional[“, Bucure=ti, 1994, p. 147, 148.

Introducerea sintetic[ ]n *Istoria literaturii rom`ne=ti* de Nicolae Iorga, volum ap[rut ]n 1929 la Bucure=ti, este primul compediu de istorie literar[ rom`neasc[, prima carte]n care un istoric literar]ncearc[s[defineasc[ ]n spa\iu restr`ns etapele =i notele fundamentale ale literaturii rom`ne prin scriitorii ei cei mai]nsemna\i. Gestul lui va fi repetat mai t`rziu de G. C[linescu, care, dup[ apari\ia ]n 1941 a marii *Istorii a literaturii rom`ne de la origini p`n[ ]n prezent*, va da ]n 1945 =i o mic[ istorie a literaturii rom`ne unde aceea=i materie, tratat[cu lux de am[nunte]n prima, este v[zut[din zbor =i definit[ ]n formule sintetice. Compendiul lui G. C[linescu deschide calea c[tre]n\elegerea istoriei celei mari. Aceea=i este situa\ia *Introducerii sintetice* pe care Nicolae Iorga o public[dup[notele stenografice luate la curs. P`n[ la apari\ia ei, Nicolae Iorga publicase *Istoria literaturii religioase a rom`nilor p`n[ la 1688*, (1904), *Istoria literaturii rom`ne]n secolul al XVIII-lea* (dou[volume, 1901, care vor fi reluate]ntr-o edi\ie rev[zut[=i pe alocuri „larg]ntregit[“, cum zice autorul ei,]n trei volume; *Istoria literaturii rom`ne=ti*, al c[rei prim volum a ap[rut]n 1925, al doilea]n 1926 =i al treilea]n 1933).

Acestei prime p[r\i a istoriei literaturii rom`ne ]i va fi ad[ugat[ o alta (tot ]n trei volume): *Istoria literaturii rom`ne=ti]n veacul al XIX-lea — de la 1821]nainte. }n leg[tur[cu dezvoltarea cultural[a neamului* (vol. I, 1907, vol. II, 1908, vol. III, 1909). Dac[recapitul[m vom constata c[Nicolae Iorga a dat =ase volume]n care st[cuprins[istoria literaturii rom`ne de la ]nceputurile ei p`n[la sf`r=itul secolului XIX. Era cea mai impozant[ tentativ[ istoriografic[ a vremii nu numai prin num[rul de pagini, peste dou[ mii, ci =i prin calitatea informa\iei =i a interpret[rii. Ne afl[m, de fapt, ]n fa\a primei istorii monumentale a literaturii rom`ne pe care numai apari\ia ei]n volume separate a]mpiedicat-o s[fie tratat[ca atare. Alt[cauz[st[ ]n ecoul tip[ririi volumelor urm[toare, care-=i propun s[aduc[la zi materia =i s[trateze despre literatura rom`n[ la sf`r=itul secolului trecut =i]nceputul celui de al dou[zecilea, vreme]n care Nicolae Iorga s-a aflat]n primul plan al vie\ii literare, =i chiar despre literatura postbelic[. Continuarea s-a numit *Istoria literaturii rom`ne=ti contemporane* (vol. I, *C[utarea formei* — 1867—1890, vol. II *}n c[utarea fondului* — 1890—1934). Cartea a trezit o vie reac\ie prin anacronismul judec[\ilor de valoare fa\[ de literatura rom`n[modern[. G. C[linescu g[sea c[este „opera cea mai bizar[ce se poate]nchipui“, iar E. Lovinescu,]ntr-un lung capitol din *Titu Maiorescu =i posteritatea lui critic[*, selecteaz[gafele critice comise de Iorga, inten\ion`nd desigur s[ compromit[ pe autorul *Istoriei literaturii rom`ne=ti contemporane*. Valul de proteste care a]nt`mpinat aceast[ istorie literar[ — trebuie s[ spunem c[ scriitorii moderni caru au comentat *Istoria literaturii rom`ne=ti contemporane* n-au cru\at nici un mijloc care ar fi putut compromite tentativa lui Nicolae Iorga — n-a r[mas f[r[efect nici asupra celor precedente. Singur ca o fiin\[preistoric[printre oamenii acelui veac, Nicolae Iorga nu =i-a putut salva opera de oprobriu. }n realitate, aceste ultime dou[volume]=i au interesul lor nedezmin\it ca segmente ale]ntregului cl[dit anterior =i judecate din interiorul acestei construc\ii ele au coeren\a lor, lucru pe care nu erau dispu=i s[-l descopere adversarii istoricului, oameni de orientare estetic[modern[. A=a se face c[prima istorie monumental[a literaturii rom`ne care a ]nceput prin a fi publicat[ ]n 1901 =i a fost terminat[ ]n 1934 nu s-a bucurat de considera\ia fireasc[. Nicolae Iorga nu =i-a reeditat ]ntr-un singur volum masiv toate istoriile literare, literatura rom`n[r[m`n`nd s[mai a=tepte c`\iva ani, =apte, p`n[la apari\ia operei lui G. C[linescu, aceasta de orientare =i gust modern care]n cele din urm[s-a impus, de=i

multe din judec[\ile ei de valoare, chiar spiritul]ntregii opere, au fost contestate =i ele. Ca =i istoria literaturii lui Nicolae Iorga, =i cea scris[de G. C[linescu a]nt`mpinat o furibund[ campanie de pres[. Dac[ fa\[ de lucrarea lui Iorga a reac\ionat mai ales tab[ra modernist[, ]n cazul *Istoriei literaturii rom`ne de la origini p`n[ ]n prezent* replici au venit din toate taberele, =i surprinz[tor, multe au venit =i din r`ndurile scriitorilor de orientare modern[. Marile]ntreprinderi tulbur[ ]ntotdeauna spiritele.

**Care este locul „Introducerii sintetice“]n =irul de volume ale „Istoriei literaturii rom`ne=ti“?** Cartea ]ncepe cu *Crearea limbii literare* =i se sf`r=e=te cu *Noua orientare a tineretului de la 1900*, f[r[a fi deci un compendiu global, cum este cel al lui G. C[linescu. A citi I*ntroducerea sintetic[* ca pe o sintez[a literaturii rom`ne de la ]nceputuri p`n[ ]n 1934, data la care se]ncheie istoria literar[scris[de Nicolae Iorga, nu este posibil. *Introducerea sintetic[* este sinteza primelor =ase volume ale seriei =i locul ei firesc]n =irul lor r[m`ne cel pe care-l indic[ cronologia operei. *Introducerea sintetic[* este, de fapt, o concluzie a c[r\ilor anterioare =i o preg[tire a *Istoriei literaturii rom`ne=ti contemporane*. Ea se]nf[\i=eaz[totodat[ca un epilog =i un prolog. }nchide un mare capitol de istorie cultural[=i literar[=i deschide altul. Rostul ei este]ns[mai complex =i r[m`ne legat de misiunea literar[pe care autorul =i-a asumat-o la]nceputul secolului.

Criticul =i istoricul literar N. Iorga a sim\it desigur nevoia sistematiz[rii sintetice a vastei materii parcurse, dar nu e vorba numai de at`t. Odat[ perioadele istorice traversate, istoriograful a descoperit, desigur aposteriori, leg[turi =i explica\ii noi ]n istoria scrisului rom`nesc, pe care nu le observase de la]nceput. O m[rturise=te]n *Introducere.* [...]

Paginile despre perioadele vechi ale istoriei literaturii rom`ne ca =i cele despre secolul al XIX-lea au fost scrise de Nicolae Iorga cu pu\in timp ]nainte de a ]ncepe campania ideologic[ de la *S[m[n[torul* sau chiar ]n timpul ei. *Introducerea sintetic[* apare ]n 1929, c`nd ac\iunea sa era clasat[. E. Lovinescu publicase]n 1926 primele p[r\i ale *Istoriei literaturii contemporane*,]n care era vorba de *Evolu\ia ideologiei literare =i Evolu\ia criticii literare,*]n care locul lui Iorga =i ideologia lui]n mi=carea literar[a vremii sunt privite ca un fenomen revolut. Retrospectiva realizat[ ]n *Introducerea sintetic[* nu are numai rostul de a eviden\ia noile asocia\ii =i disocia\ii ale istoricului literar Nicolae Iorga ci =i de a c[uta]n istoria literar[o justificare criticului Nicolae Iorga de

la *S[m[n[torul*. Ea nu este doar o lucrare de istorie literar[ci =i o lucrare istoriografic[*pro domo*. Reexaminarea din avion a literaturii rom`ne se face, cum era dealtfel de a=teptat, de pe platforma revistei S[m[n[torul =i a ideologului ei principal, Nicolae Iorga. *Introducerea sintetic[* se ofer[, de aceea, inevitabil =i ca o prefa\[ a *Istoriei literaturii rom`ne=ti contemporane*]n care evolu\ia literaturii rom`ne este v[zut[ ]n func\ie de *S[m[n[torul* =i de ideile pe care Nicolae Iorga le-a propagat prin el.

Criticul literar]n „*Introducerea sintetic[*“. [...] }n afar[de condi\ii =i influen\e, Iorga discut[ ]n sinteza sa =i scriitorul timpului cu opera lor. Firesc, nu vom g[si dec`t rar analize de opere, dar o judecat[ general[ de valoare se poate desprinde =i asupra ei este cazul s[ ne oprim. Scriitori pe care-i are de examinat Nicolae Iorga sunt cei pe care literatura rom`n[i-a dat de la]nceputuri p`n[dup[Mihai Eminescu. Examenul critic se opre=te la literatura ap[rut[dup[1900.

Criticul merge pe o c[rare b[tut[, uneori premerg[torul s[u fiind el]nsu=i, =i judec[\ile de valoare nu sufer[de sc[deri importante. Suntem departe de epoca modern[ ]n care opiniile literare ale criticului au devenit obiect de scandal. Remarcabil[este perspectiva pe care Iorga o deschide asupra versurilor din *Psaltirea* lui Dosoftei, a c[rei substan\[original[el o semnaleaz[pentru prima dat[. Ne=tirbit[ ]n genere este valoarea tuturor judec[\ilor pe care le face asupra literaturii vechi, izvor]nc[nesecat de sugestii =i ast[zi. Exact[,]ntr-un sens pe care avea apoi s[-l dezvolte G. C[linescu, este aprecierea asupra *|iganiadei*. De=i]nf[\i=at doar pe o latur[a personalit[\ii sale, Ion Heliade-R[dulescu este]n\eles]n ceea ce are mai rezistent literatura lui, proza de aspect pamfletar, punct]n care G. C[linescu se va]nt`lni, iar[=i, cu Iorga. Spre deosebire de al\i istorici literari, Nicolae Iorga nu omite inserarea lui Ion Codru Dr[gu=anu ]n istoria sa. De la el ]l vor prelua criticii de descenden\[ maiorescian[. }n 1942, +erban Cioculescu reediteaz[ scrierea =i o prefa\eaz[, iar ]n *Istoria literaturii rom`ne moderne*, scris[ ]n colaborare cu Tudor Vianu =i Vladimir Streinu, i se acord[un capitol. Sub presiunea faptelor, G. C[linescu, care-l cita,]n 1941, pe Ion Codru Dr[gu=anu doar la bibliografie,]l introduce]n compendiul din 1945, nu f[r[rezerve asupra valorii lui literare propriu-zise.

Aprecierile ce se fac asupra lui Slavici, Caragiale, Co=buc, Vlahu\[, Delavrancea nu pot contraria, numai c`t nu este vorba de literatura lor]n

ele. Apoi trecerea timpului, polemicile]nceputului de veac, op\iunile criticului n-au r[mas f[r[urme. Caragiale, cel ap[rat alt[dat[de]nvinuirea de a se fi inspirat]n *N[pasta* din literatura str[in[, e tratat acum ca un autor livresc, f[r[cunoa=terea adev[rat[a \[r[nimii, iar Ion Creang[, despre care]n tinere\e Iorga scrisese pagini de inspirat[pre\uire, este acum privit cu circumspec\ie, deoarece scriitorul fusese preluat de cercul inamic, literar vorbind, al *Vie\ii rom`ne=ti*.

Substan\ial =i sugestiv este capitolul dedicat lui Mihai Eminescu,]n care criticul, dincolo de prezentarea condi\iilor care au ajutat formarea poetului, face o interesant[paralel[cu Alfred de Vigny. Mai e de re\inut]n materie de interpretarea psihologiei scriitorilor rom`ni explica\ia pe care Iorga o d[revoltei amare din scrierile lui Vlahu\[=i Delavrancea.

}n sf`r=it, o perspectiv[original[asupra lui Caragiale, o scurt[schi\[de posibil[monografie, afl[m]n *Revenirea spiritului local*. Din capul locului criticul se declar[ ]n dezacord cu p[rerea dup[care literatura lui Caragiale p[le=te odat[cu epoca care a creat-o. „Orice subiect, trecut prin adev[rata literatur[, cap[t[un element de imortalitate. Nu st[arta]n subiect, ci]n felul de tratare“, propozi\ii critice foarte moderne. Noutatea perspectivei lui Iorga asupra literaturii lui Caragiale, =i desigur =i asupra omului, vine din aceea c[literatura lui nu este privit[ca un bloc unitar ci ca o serie de mici unit[\i autonome. Criticul distinge patru faze]n activitatea scriitorului,]n str`ns[ dependen\[ — din nou perspectiva gherist[ — de mediile prin care a trecut =i de influen\ele care l-au c`=tigat. Este mai]nt`i scriitorul de mare spontaneitate fascinat de mi=carea ora=ului Ploie=ti, ]n spe\[, care d[ prima serie de Mitici. Vine apoi la r`nd prima faz[junimist[, c[reia]i dator[m comediile, urmat[de o a doua faz[junimist[a scriitorului ilustrat[de nuvelele \[r[ne=ti =i *N[pasta*. Ultima faz[, legat[de expatrierea scriitorului =i de rela\iile str`nse cu Gherea, este faza „teoriilor generale =i a explica\iilor sociologice“, din celebrul pamflet despre 1907. }n spatele celor patru mari faze criticul sugereaz[altele dou[dinstincte: etapa leg[turii cu realit[\ile, de mare spontaneitate, schi\ele prime =i comediile, dup[care urmeaz[etapa lipsit[de spontaneitate, livresc[a literaturii lui Caragiale,]n care apare]ntre altele *N[pasta* =i pamfletul *1907 din prim[var[p`n[-n toamn[*. Chiar dac[ nu e concretizat[ ]ntr-o aplicat[ analiz[ a operei, aceast[ viziune din interior a evolu\iei scriitorului e cea mai judicioas[ dintre cele care s-au propus p`n[acum.

Sunt]n *Introducerea sintetic[* intui\ii =i pagini care ne fac s[regret[m c[promi\[torul critic de la 1890 n-a r[mas numai critic.

De=i compendiul lui Nicolae Iorga n-a sc[pat]n]ntregime de mai vechea confuzie operat[de critic]ntre etnic =i estetic, de=i]n chip frecvent literatura este confundat[cu cultura, sinteza sa impune prin juste\ea viziunii de ansamblu asupra evolu\iei literaturii rom`ne p`n[la 1900 =i prin consecven\a metodei de lucru. Urm[rind at`t motiva\iile interne ale dezvolt[rii culturii =i literaturii rom`ne c`t =i pe cele externe cu efect asupra aceleia=i dezvolt[ri, Nicolae Iorga introduce literatura rom`n[ ]n perspectiv[european[, unghi extrem de fecund =i de actual =i azi. Cartea foie=te de sugestii =i r[m`ne o lectur[ instructiv[ =i incitant[ oric`nd, una din lucr[rile noastre de istorie literar[care nu =i-a istovit]nc[resursele de interes.

Mihai UNGHEANU, *Postfa\[*,]n vol. N. Iorga, *Istoria literaturii rom`ne=ti. Introducere sintetic[*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1977, p. 281—285, 312—315.

Scriitor total, Iorga este]n aceea=i m[sur[omul]ntregului, c`t =i al p[r\ilor. El este asemenea constructorului cumul`nd toate meseriile: =i pe cea de inginer, =i pe cea de zidar, =i pe cea de c[r[u= de ap[=i pe cea de dulgher =i t`mplar. C[ci personalitatea sa extrovertit[ nu poate concepe o distribu\ie a muncii; el vrea s[ fac[ totul, s[ g`ndeasc[=i s[re-g`ndeasc[ totul. E ]n aceast[ tendin\[ ceva din psihologia sa orgolioas[ =i tiranic[, refuz`nd replica, dialogul, dar =i colaborarea, ambi\ia de a nu]mp[r\i nimic cu nimeni. Iorga se vroia un]ntemeietor =i un deschiz[tor de drum. El a reluat =i rea=ezat totul de la cap[t,]ntr-o nou[viziune:]n viziunea Iorga. A dat o istorie a rom`nilor, o istorie a literaturii, o istorie a armatei, o istorie a comer\ului, o istorie a presei, a comunica\iilor, a culturii, a religiei, a ]mv[\[m`ntului etc. Toate aceste opera\ii le-a conceput prin prisma sa de istoric, de trudnic[adunare =i ordonare a datelor, pe baza c[rora s[se poat[ ]n[l\a mai t`rziu edificiile viitoare. Om predestinat s[fondeze, Iorga este un ctitor; nu e domeniu unde el s[nu fi intrat, pe care s[nu-l fi abordat,]n interiorul c[ruia s[nu fi ridicat un altar de piatr[„zeilor mari“. Ambi\ia lui Iorga este]ns[aceea de a fi egal cu sine]n toate domeniile parcurse:]n poezie,]n teatru,]n

publicistic[,]n critica =i istoria literar[, la fel ca]n istorie. Dac[ ]n istorie =i]n istoria literar[rolul s[u e de net[g[duit,]n domeniul crea\iei propriu-zise Iorga r[m`ne un creator minor. Privit[ ]n ansamblu poezia este ]n mare m[sur[ mimetic[, prelungind filonul pa=optist romantic, de tip Alecsandri—Heliade, mai ales ]n direc\ia picturalului, mai personal fiind ]n poezia de factur[ neoclasic[, c`nt`nd vestigii antice, lumi =i ora=e disp[rute, cet[\i moarte, zeit[\i =i fiin\e mitologice. Nici opera dramatic[ — scris[ ]n cea mai mare parte ]n versuri — nu reu=e=te s[ mi=te spectatorul contemporan. [...] Adev[rata sa crea\ie ]n beletristic[ r[m`ne literatura de c[l[torie,]n care a l[sat pagini de autentic[vibra\ie]n fa\a peisajului, a oamenilor =i, mai ales, a crea\iei lor. „A c[l[tori e o nevoie sufleteasc[“, spunea Iorga, =i de aici pasiunea sa m[rturisit[pentru surprinderea spa\iului autohton =i str[in. [...] De=i jurnal de intelectual care se caut[=i se descoper[pe sine, impresiile de c[l[torie ale lui Iorga sunt mult mai mult dec`t at`t: l[s`ndu-se furat de realitatea direct[ =i brutal[ a lumii cu care vine ]n contact el ]=i dezv[luie ascunzi=uri psihologice neb[nuite. Iorga devine abia aici un liric autentic: o poezie abia sim\it[ se filtreaz[ lin ]n paginile c[r\ii, istoricul ]nsu=i recunosc`ndu-=i „culpa“. Literatur[de cea mai bun[calitate se poate descoperi]n aceste fragmente de jurnal care]=i stabilesc o fizionomie =i o precis[geografie, ordonat[sentimental de spa\iul \[rii =i de obsesia latinit[\ii. Aceea=i impresie este dat[=i de memorialistica din volumele *Oameni care au fost, Memorii* sau *O via\[de om, a=a cum a fost,* opere cu caracter autobiografic puternic peste care plute=te umbra polemistului =i a pamfletarului, a evocatorului =i a poetului. Suita de portrete din *Oameni care au fost* pune la]ndem`n[ pagini despre principalii b[rba\i ai neamului pe o ]ntindere de c`teva decenii, v[zu\i]n angrenajul vie\ii cotidiene, pe fundalul =i]n atmosfera unei epoci de mult apuse. [...] *Memoriile* lui Iorga sunt consacrate mai ales lumii politice, v[zut[ ]ntr-un anumit timp =i]n anumite]mprejur[ri, surprins[ ]n nota\ii scurte, de o mare concizie a expresiei. [...]

Literatura este dep[=it[ ]ns[ca valoare =i importan\[de activitatea criticului =i istoricului literar. }n acest domeniu Iorga trece drept critic de direc\ie, cu o doctrin[literar[bine constituit[, cu o mi=care =i un program propriu. [...] Contribu\iile sale sunt cov`r=itoare ]n *Istoria literaturii rom`ne]n secolul al XVIII-lea* (1901), *Istoria literaturii religioase a rom`nilor p`n[la 1688* (1904), *Istoria literaturii rom`ne=ti* (1925)]n trei volume, *Istoria*

*literaturii rom`ne=ti ]n veacul al XIX-lea de la 1821 ]nainte, ]n leg[tur[ cu dezvoltarea cultural[ a neamului* (trei volume 1920), toate opere fundamentale. Practic`nd o critic[cultural[,]n str`ns[ leg[tur[ cu epoca =i factorii formativi ai unei personalit[\i, Iorga organizeaz[ =i ierarhizeaz[ un material vast, prin caracteriz[ri ample =i comprehensive, d`nd istoriei literare criteriile =tiin\ifice de care avea nevoie =i pun`nd bazele unei discipline pe care a ilustrat-o cu str[lucire. Iorga este =i ]n acest domeniu, un ctitor, creatorul istoriei culturale rom`ne=ti pe care o domin[prin l[rgimea orizontului =i idea\ia sa fulgurant[.

Mircea POPA, *Nicolae Iorga*]n vol. colectiv *Scriitori rom`ni,* Colec\ia „Mic dic\ionar“, Editura =tiin\ific[=i enciclopedic[, Bucure=ti, 1978, p. 271, 272, 273, 274.

[...] Iorga nu =i-a conceput opera]n chip abstract f[r[tangen\e cu necesit[\ile sociale, morale =i spirituale ale societ[\ii =i ale poporului s[u. La el un articol despre cutare pies[sau carte, o culegere de documente sau o sintez[de istorie, o edi\ie dintr-un autor uitat, o conferin\[la un cerc cultural, o monografie despre o personalitate istoric[sau o lec\ie la universitate urm[reau nu numai s[*comunice* cuno=tin\e, ci *s[spun[* ceva contemporanilor]n sensul extragerii unor]nv[\[minte actuale, a unor direc\ii de via\[, a unor]ndrept[ri de con=tiin\[pentru cei ce]l ascultau sau]l citeau. Aceast[personalitate enciclopedic[ie=it[din comun, care a uimit prin cantitatea uria=[a cuno=tin\elor sale, nu =i-a]n\eles menirea numai din perspectiva transmiterii unui uria= tezaur de date, fapte,]nt`mpl[ri. El a avut ]n vedere func\ionalitatea social[ =i moral[ a ceea ce a scris =i a spus de-a lungul a peste jum[tate de veac. Se adresa publicului nu pentru a trezi ]nc`ntarea de o clip[, reveria trec[toare, nu pentru a-l epata cu virtuozitatea verbului s[u, ci pentru a crea o stare de spirit, a convinge =i a determina o ac\iune sau a demonstra dreptatea unei cauze, pentru a preveni un pericol =i a denun\a o nedreptate, un r[u comis sau unul iminent, pentru a oferi un exemplu de conduit[civic[, de jertf[pentru ob=te sau numai de munc[modest[=i]ncordat[ ]n slujba celor mul\i, a \[rii. L-a preocupat audien\a operei lui, pentru c[, indiferent de forma manifest[rii ei, Iorga o concepea din perspectiva unei finalit[\i sociale. +i c`nd n-a fost citit sau n-a fost ascultat, a avut

franche\ea s[recunoasc[aceasta, cu infinitatea de nuan\e ale st[rilor suflete=ti pe care le trezea o atare situa\ie: de la umor la indignare =i chiar la revolt[.

Dac[oratorul e pentru noi o abstrac\iune, pentru contemporani a fost una din cele mai fascinante apari\ii. A=a se explic[=i faptul c[cele mai semnificative pagini despre Iorga, pun]n prim plan portretul oratorului care a dominat epoca]ntr-o vreme]n care oratoria cuno=tea la noi reprezentan\i de mare clas[, mae=tri ai genului fiind prezen\i]n parlament sau la catedr[. Iorga nu l-a mai ascultat pe Kog[lniceanu, ale c[rui discursuri i-au servit drept model =i a c[ror tehnic[o reg[sim c`teodat[ ]n structura discursurilor lui, dar a fost contemporan, a putut fi comparat cu colegi de universitate, cu oratori =i parlamentari, al[turi de care sau ]mpotriva c[rora a fost. [...] Accept`ndu-l sau refuz`ndu-l, iubindu-l sau ur`ndu-l, nu l[sa indiferent pe nimeni, transmitea starea sa sufleteasc[tuturor,]i f[cea p[rta=i marilor sale curbe suflete=ti, st[rilor sale de spirit. [...] Oratorul se prezenta]naintea publicului nu pentru a st`rni st[ri de spirit paroxistice cum darurile sale creeau, ci pentru a transmite un sens moral, pentru a contribui la]ndreptarea r[ului, la propagarea unor valori str[vechi =i a unor idei organice de structurare a societ[\ii. [...]

Era ca orator un om al genialelor spontaneit[\i, al defini\iilor s[pate]n marmur[dintr-o lovitur[de dalt[. [...] Istoricul care a urm[rit, mai ales c[tre sf`r=itul carierei sale „elementele de unitate =i de sintez[“ ]n via\a popoarelor, demonstra ]n acela=i timp persisten\a „ideii na\ionale ]n decursul istoriei universale“, subliniind ]n noiembrie 1938 c[ „niciodat[ nu s-a sim\it mai mult nevoia de a defini ideea na\ional[ dec`t acum“.

Dar pentru afirmarea =i definirea ei]n anii]n care aceast[idee era negat[ ]n numele unui na\ionalism exacerbat, agresiv, cotropitor, N. Iorga]i caut[temeliile istorice, afirm`nd un fapt esen\ial, c[„la originea alc[tuirilor noastre de stat se g[se=te un concept na\ional, chiar dac[pe vremea aceea nu tr[ia nimeni care s[fi fost]n stare a-i da o rostire bine definit[“.

|ara nu era niciodat[pentru N. Iorga un concept abstract, ea avea un trecut care nu era evocat doar cu nostalgic[ ]nduioa=are, ci]n primul r`nd pentru valorile con\inute de aceast[ tradi\ie. De aceea [...] el ]ntreprinde una dintre cele mai interesante =i mai sugestive sinteze ale operei sale: cele legate de c`teva no\iuni morale =i estetice fundamentale]n g`ndirea poporului rom`n.

Al[turi de valorile morale stau valorile estetice ale artei populare. Pentru el poporul rom`n era un creator de frumuse\i autentice [...]. Ceea ce am putea re\ine, ca o tr[s[tur[ esen\ial[ a modului de g`ndire a lui Iorga, este]ngem[narea]ntre aspectul *practic* =i *teoretic* al fiec[rei probleme abordate. Sistemul s[u de g`ndire era caracterizat de osmoza dintre aceste dou[ direc\ii pe care el nu le-a disociat niciodat[ =i o analiz[ a modului s[u de a ]n\elege lumea ne-ar demonstra c[ el nu percepe aceste dou[ dimensiuni ale unui fenomen dec`t simultan. +i *Sfaturile* sale *pe]ntuneric* reprezint[una din cele mai gr[itoare expresii ale specificit[\ii g`ndirii lui N. Iorga, ale modalit[\ii sale intelectuale, ale unei vivacit[\i spirituale care nu a diminuat]n ciuda anilor. [...]

Valeriu R~PEANU, *Prefa\[*,]n vol. N. Iorga, *Sfaturi pe]ntuneric, Conferin\e la radio*. 1931—1936, colec\ia „B.P.T“, Editura Minerva, Bucure=ti, 1996, p. V, VII, XXII, XXIII, XXIV.

}n prefa\a la cele trei volume din *Istoria literaturii rom`ne=ti ]n veacul al XIX-lea*, reeditate tot de Minerva ]n 1983, ]ncercam s[ definim, ]n linii generale, metoda =i rezultatele operei de istoric literar a lui Nicolae Iorga. Concluzia la care ajunsesem era c[ cea dint`i sintez[asupra fenomenului artei cuv`ntului rom`nesc, vrednic[de acest nume — dac[mai \inem seam[=i de celelalte dou[volume anterioare: *Istoria literaturii rom`ne ]n secolul al XVIII-lea (1688—1821)* =i *Istoria literaturii religioase a rom`nilor p`n[ la 1688*, ap[rute ]n prim[ edi\ie la 1901 =i respectiv 1904 — poart[ amprenta clar[ a istoricului care judec[ disciplina noastr[ mereu ]n str`ns[leg[tur[cu dezvoltarea socio-cultural[. Reperele cronologice]nse=i (1688, 1821, 1840, 1848, 1866), odat[cu titlurile „c[r\ilor“ =i capitolelor (*Epoca lui Cantemir, Epoca lui Petru Maior, Epoca lui M. Kog[lniceanu, Literatura rom`neasc[ ]n epoca Unirii =i sub domnia lui Vod[ Cuza* etc.) sunt edificatoare ]n acest sens. }n domeniul literaturii rom`ne vechi Nicolae Iorga explorase un teritoriu ca =i necunoscut ilu=trilor s[i contemporani =i]nainta=i imedia\i,]n frunte cu Ibr[ileanu, Lovinescu, Maiorescu =i Gherea. Cele dou[prime volume de istoria literaturii rom`ne=ti r[m`n p`n[ ]n zilele noastre de actualitate — chiar =i

dup[apari\ia sintezelor]n materie,]ncep`nd cu cele ale lui Sextil Pu=cariu (1920) =i N. Cartojan (1940 )—, ne]ntrecute de nimeni sub raport documentar, ca =i sub acela al ariilor investigate. }ns[ =i pentru secolul al XIX-lea, de care se ocup[ urm[toarele trei tomuri, cum ar[t[m, istoricul literar Nicolae Iorga r[m`ne actual, ca sum[a informa\iilor, cu toate inerentele gre=eli ce i se pot descoperi. E adev[rat expunerea materiei]n valuri succesive, jalonate strict evenimentele istorice propriu-zise, are o mul\ime de defecte,]ntre care cel mai de seam[, remarcat de mai to\i comentatorii, era al *fragment[rii* autorilor =i operelor. Atent la lucrarea lui Nicolae Iorga, mai mult dec`t s-ar p[rea, G. C[linescu a fost cel dint`i care a]nv[\at din izb`nzile c`t =i din nereu=itele predecesorului, pe care]l contrazice,]l corecteaz[, dar]l =i „imit["]n chipul cel mai profitabil, creator, constructiv]n]n\eles]nalt. El nu mai fragmenteaz[autorii pe „epoci" =i „momente", ci,]ntuind ascu\it defec\iunea]nainta=ului,]I prezint[ ]n capitole =i subcapitole micromonografice, cu]nc[lcarea strictei cronologii, deloc grav[ ]ns[,]n folosul clarit[\ii =i mai ales al respect[rii individualit[\ii fiec[rui artist]n parte. Este, la G. C[linescu, ca =i sub]n\eleas[ideea mai general[a operelor ca *unicat*, odat[cu necesarul dram de *anistorism* implicat aici. }n sf'r=it, el se arat[mult mai deschis spre influen\ele str[ine =i aplic[metodele comparatiste cu cea mai mare consecven\[, ca un procedeu de la sine]n\eles, absolut obligatoriu]n istoria literar[. Desparte cu mare grij[valorile estetice de celelalte elemente ale culturalului,]nl[tur[aparatul critic greoi (pe al lui Iorga]l taxeaz[, exagerat desigur, drept „fictiv", c`nd el era de fapt redactat prea ]n grab[, ]nc`lcit, cu gre=eli), se arat[mult mai receptiv fa\[de moderni =i de contemporani, =tie,]n fine, s[-=i „mascheze" cu abilitate pornirile personale. Viziunea ansamblului r[m`ne]ns[,]n mare m[sur[, aceea=i,]nv[\at[de la]nainta=, c[reia]i adaug[,]n acela=i spirit critic sever, asimil[ri tacite din experien\a de istorici =i critici literari a lui Ibr[ileanu =i Lovinescu, cu respingerea]ns[ ]ndeajuns de dur[a lui Gherea, f[cut[prin prizma maiorescianismului. Schimb`nd tot ceea ce se cere schimbat, acela=i este =i stilul, foarte personal, de fiecare dat[, al... povestitorului literaturii rom`ne de la origini p`n[ la momentul apari\iei c[r\ilor respective, cu schi\ele de portret a=ezate la locul trebuitor, cu relatarea atractiv[ a *]nt`mpl[rilor* din via\a scriitorilor =i din opera lor, cu opiniile critice exprimate]n toat[libertatea, f[r[crisp[ri =i reticen\e, ca =i cum „Istoria" ar fi s[fie citit[de toat[lumea (=i,]n fond, ea are aceast[ideal[

destina\ie!), nu numai de a=a-zi=ii speciali=ti. P`n[ la *Compendiul* c[linescian ap[rut ]n 1945 trimite g`ndul, prin puterea de cuprindere =i acurate\e, la exelenta *Introducere sintetic[* a lui Nicolae Iorga din 1929, prelegerile profesorului \inute]n acel an la Universitatea din Bucure=ti. Deosebirile de „ton“ vin din]mprejurarea c[Nicolae Iorga, ad`nc implicat]n via\a cultural[=i mai ales politic[a \[rii din acea vreme,]=i]ntocmea compendiul s[u *]nainte* de terminarea operei celei mari,]n timp ce G. C[linescu]l redacta *dup[*. Este locul s[spunem c[ ]ntre 1934 =i 1941, anul apari\iei *Istoriei* c[linesciene, au avut loc o serie de evenimente istorice de v`rf (ivirea fascismului]n toat[virulen\a lui, instituirea dictaturii carliste =i mai apoi a celei antonesciene, declararea r[zboiului, afirmarea tot mai puternic[a ideologiei clasei muncitoare, scoaterea din aren[a partidelor politice =i]n cele din urm[asasinarea mi=eleasc[a marelui profesor de c[tre o band[devenit[din ce]n ce mai agresiv[, instituit[de cei care se preg[teau s[ ]nrobeasc[\ara Germaniei hitleriste) evenimente de natur[s[faciliteze,]n chip anume, decantarea valorilor la noul istoriograf. E drept, istoricul literar G. C[linescu, teoreticianul =i criticul]n descenden\[maiorescian[, desp[r\ea esteticul pur de celelalte valori culturale, scriitorul]nsu=i p[r`nd mai abstras evenimentelor politice. Cu toate acestea, opera lui a suferit, timp de patru decenii, destule avataruri p`n[s[ajung[a fi reeditat[. Caracterul ei militant,]n]n\eles]nalt, este implicit,]n timp cu militantismul socio-cultural =i patriotic al lui Nicolae Iorga ne apare cu deosebire manifest. Am ar[tat,]n prefa\a anterioar[, analiz`nd *Introducerea sintetic[*, acolo unde crezul s[u literar s-a exprimat c`t se poate de limpede, actualitatea operei lui, odat[cu aceea a lui G. C[linescu. De unde]nmul\irea studio=ilor =i editorilor din ultima vreme]n frunte cu Valeriu R`peanu. De unde =i necesitatea reedit[rii volumelor de fa\[, oricum continuarea fireasc[a celor anterioare.

Ion ROTARU, *Nicolae Iorga istoric literar,*]n volumul N. Iorga, *Istoria literaturii rom`ne=ti. Introducere sintetic[*. Editura Minerva, Edi\ie]ngrijit[, note =i indici de Rodica Rotaru, p. V—VII.